

KRÚDY VILÁGA

Legendák, titkok, emlékek nyomában

Az utolsó három és fél évtizedben oly hullámzóan alakult a hangulat a nagy író műve és emléke körül! Utolsó éveiben már ismertetést is alig kapott. A háború legnehezebb éveiben egyszerre élni kezdett, aztán megint a hallgatás évei. A közeli jubileumi évfordulók pezsdülést hoznak: szobor, kiállítás, emléktáblák és emlékestek vidéken, főleg az ízléses Krúdy-könyvek sora mintha „purgatóriuma” végét jeleznék. Még mindig valamilyen hiányérzettel: vajon helyére talál-e igazán? (A kiállítások inkább azzal leptek meg, mily szerény tárgyi hagyatéka maradt utána. Megrendítően szegény volt, mert egy tékozló, borzongatóan műveletlen és züllött úri ország élt körülötte. Igazi hagyatéka, másfélszáz könyvének silány köntöse vagy félrotációs papirosa volt a legbeszédesebb: mintha örökös pénzzavarában csak úgy zálogba csapta volna, örökre megfedkezvén róluk.)

Makacsul lappangott körülötte egy szellemes féligazság is, hogy ő az „írók írója”, csak szűk, elit réteg olvassa. Valóban, csodálatos élete körül kortárs írók történeteket, esszéket gömbölygettek. Legendás ereje, szelíd, félrehajtott feje izgatta a képzeletet, s lassan a regényhős takarni kezdte a regényíró, majdnem egy forráscsergendezésű líra, egy-két hangulat, néhány novella hőséneke neve maradt belőle. Holott ez az oldalt billent fő álommázsákat hordott. Mi lesz megfogható belőle, ha a hívek, tisztelők, rajongók sora kihal, hisz fél kezünkön megszámlálhatjuk az utóbb róla írt olyan értekezéseket, amelyek emberi varázsától mentesen is mérlegelnek – mondjuk

meg: nagyon óvatosan. Maradhat ez a szertelenül pazarló, öntörvényű *ember* továbbra is oly kivételes jelenség, hogy miatta az *író* se talál a helyére? Nos, eljött az ideje annak is, hogy a legendákkal a kishitűség is oszoljék, s ennek szép dokumentuma ez az emlékkönyv, amelyben már Kellér Andor is így nyilatkozik: „...Hát szóval ez úgy van, hogy az ember már maga se tudja, hogy mi az igaz és mi a költött a Krúdy-legendában.”

A pletykák, anekdoták és legendák egyébként értékesek, mert nemcsak az író, hanem a körötte levő világot is megelevenítik. A közel élők nemcsak torzítanak, hanem élesítik is a képet. Nagy veszteség lett volna hagyni elpusztulni ezt a Krúdy-legendáriumot, éppen ideje volt összegyűjtésüknek, közreadásuknak, így a jószemű olvasó is leválaszthatja a valóságról a hiedelmet, a Krúdy-ellentmondások, -titkok, -kődök fényt kapnak, tisztább, világosabb, egyenesebb út vezet az alkotó mester világába. Éppen idejében érkezett hát a *Krúdy világa*, talán az utolsó órában; fontos, hogy akadt gyűjtője Tóbiás Áronban, a szétszórt Krúdy-kiadványoknak pedig gondos, feldolgozó bibliográfusa Kozocsa Sándorban. A széles tükrű, negyvenöt íves szép mívű album terjedelménél, gazdag rétegződésénél, újszerű gyűjtőmódszerénél fogva egyaránt gazdag, sokatmondó, izgalmas olvasmány. Óvatosan fogalmazott címe nyersanyag voltára is utal, lazább rendszerezésével, átkötő útbaigazításaival az első megközelítés szerepére vállalkozik. Olyan úrkutatásfélére, amely a szférákon kívüli klímát, vonzásokat igyekszik földeríteni, mielőtt az idegen törvényű planétát elérné.

A könyv felépítésében nincs éles határvonal életrajzi és életmű-, értékelő és méltató, valóság- és legendaanyag között, ilyen ezen a friss dokumentumanyagon elvégezni még nehéz és korai feladat volna. (Meglepő, mily kevés az értékelő és értő írások száma a különben számos kortársi méltatás között; sok

a személyi vonzásában élő ember is, aki ismerte, szerette s tán olvasta is, de egyetlen könyvvelmény erejéig sincs erre elfogadható indoka.) Az elrendezés a család (*Családi album*), az életrajz (*Író és kora*), életpálya, utóélet vonalán halad, ennek kiegészítője a jól válogatott levelesláda, fénykép-, rajz-, kéziratdokumentáció. A legizgalmasabb rész *Mű és mérték* címen a Kozocsa Sándor által összeállított bibliográfia.

Kár, hogy ez a gazdag anyag filológia, kronológia tekintetében kissé szétömlik. Itt is inkább az időmegjelölést hiányoljuk, az írások keltét, megjelenési helyét. Úgy gondoljuk, ha már az író életében publikált írások keverednek a kései visszaemlékezésekkel, egy zárjelezett időmegjelölés a tartalommutatóban elkelt volna. Persze ennek az inkább asszociatív összeállításnak is megvan a maga hangulati egysége, és a kísérő képek, szövegek illusztrációk összetetten hozzák az életrajz és életmű, a környezet, a kor hangulatát, egyszóval – szinte stílusosan – az ember és az író világát. A könyv konstrukciója ezen belül is nagyon érdekes; két, terjedelemben is arányos részre oszlik, egy *írott* és egy *hallott* anyagra. Ez utóbbi, a magnetofonyűjtést, mondjuk meg, nagyon érdekes megközelítési módszert az anyag természete, bonyolult sokrétegsége követelte meg, és Tóbiás Áron ötleteivel legalább oly színessé, mint amily értékessé tette. Olyan fésületlen és retusálatlan emlékrétegekig hatol, amelyekből egyben sok valós mozzanat bukkan fel. Magvában még az olyan meddőnek látszó beszélgetés is értékes, mint a Feledi Boriskáé.

A könyv bevezetőjének szűkítő tendenciájával viszont nehéz egyetérteni. Ebben arról van szó, hogy a „legbudapestibb” magyar író, Krúdy Gyula életének és munkásságának óhajtanak emléket állítani. Alig hisszük, hogy az író világa – amelynek éppen széles horizontú magyar és kelet-európai világképe a legnagyobb értéke – ide szűkíthető lenne a torzítás veszélye nélkül. Az íróé semmiképpen, legfeljebb a bujdosóé. Tegyük

is mindjárt hozzá: egyik-másik szép részletével – akarva-akaratlanul – túl is lép ezen a regionális elképzelésen. Ami pedig Krúdy budapestiségét illeti, annak idején Ady mutatott rá, hogy mennyire nem az. Még a budapestinek készült *Vörös postakocsi* sem. Rámutat bírálatában, hogy mily kevés benne Budapest szerepe, s hogy „az író vidéki emlékekkel terhesége Budapestet majdnem lefokozza, sőt érdektelenné teszi”.

Persze az az igazán meghökkentő, hogy nemcsak ez a változás, hanem az egész akkori pesti Krúdy-irodalom mennyire megfélekedzik a gyökerekről, az őstalajról, a *nyírségi világról*, az ifjúság tájairól, a Krúdy-mese, -alakok igazi forrásvidékéről, ahol már íróvá létele is eldőlt. Egy valóban „vidéki emlékekkel terhes” fiatal író érkezett Pestre Krúdyban, s nem is akart onnét továbbmenni, mert oly mindegy volt, hogy melyik hotelszobában lakik Európában: mélységesen egyedül volt. Bár családja is volt, kettő, de az *otthon* kérdése őnála a legtisztázatlanabb. Széles haza lakott az ő szívében, tessék csak jobban utána kutatni!

A könyvnek persze minden dokumentális részlete értékes, de legszebb darabjai mégis azok, amelyek, mint a csillag sugárküllői, széjjelmutatnak a világba. Hogy mindjárt az elején kezdjük: Krúdy Mária emlékezése írásnak is finom, ahogy a családot vetíti, odabújik minden Krúdy lelkébe, és mégis az apáról énekel gyöngéd, tiszta gyermekhangon. Aztán Krúdy Zsuzsa kedves családi képe, Nagy Endre váradi portréja, Hunyady Sándor késmárki kirándulása, Hatvany Lajos bécsi fényképei, a limeseket Nyugatra, Keletre tágító Cs. Szabó László emlékezése. Továbbá Németh Andor, Hevesi András, Kelemen János, Mátrai László, Kellér Andor, Csathó Kálmán test- és szellemközelben fogant esszéi, írásai. No és a legtisztábban látó, értékelő, és még ma is alapvető jelentőségű Schöpflin-tanulmány.

A magnetofonra gyűjtött *Kései beszélgetések* között a Krú-

dy Ilonával valót tartjuk a legbecsesebbnek. A hűségesen emlékező hűgocska, amellelt hogy egy nagyon becses életrajzi vázlattal tölti a hézagot, példátlanul friss társalgókedvével hozza egészen közel Krúdy világát, a nyíregyházit éppúgy, mint a pesti *Vörös postakocsi*-ét. A tekintetben is igen érdekes a magnó őrizte anyag, hogy a legtöbb, igen színes ellentmondásra hívja fel a figyelmet. Értékes és tanulságos például az olyan disszonanciális háromszög, ami Tapolczai Jolán, Kellér Andor, Erdélyi József beszélgetéseiben előttünk áll. Milyen nagy ellentétekből összetett világ is a Krúdy géniusza! Meghökkenető, mennyire nem ismeri, nem olvassa vagy legalábbis mennyire nem képes felidézni egykori környezete – mikor arra fordul a szó – az *író*t. Csoda, hogy szót sem szeretett ejteni, hallani írásairól, az irodalomról? Úgy tudta, nagyon érezte, hogy művészetével mennyire egyedül van. Mennyire elgondolkoztató, amit Basch Lóránt cikkéből megtudunk, hogy pl. Babitscsal, *Nyugat*-beli szerkesztőtársával – akivel egy egész forradalmi korszakot élnek át – egyszer sem találkozott! Ha igaz, egy udvariassági látogatás kapcsán vizitel, élete alkonnyán, de a Baumgarten-alapítvány kurátorát akkor sem találja otthon.

Egy jövőendő Krúdy-kutatónak el kell gondolkodnia azon is, mi a valódi oka annak, hogy ily öntörvényű író volt, hogy céhen kívül dolgozott, s hogy zsenialitása sosem tudott egészen kibontakozni, de mindig érezte magát. Mert Fenyő Miksa kérdésfeltevése – „hogy történt az, hogy élete folyamán méltó kritikai méltatásban nem részesült, s ha egy-egy rövidke cikkben hódoltak is géniuszának, igazi portréját senki nem rajzolta meg” – ma is nyitott kérdés. Fenyő sem válaszolja meg. Legmeggyőzőbb választ Schöpflin Aladár adott a maga korában. Úgy véljük, innét kell tovább menni.

Rendkívül érdekes, olvasmányos könyv a *Krúdy világa*, mert terjedelmében, sokrétegűségében szép dokumentuma a

nagy író és ember környezetének, korának, varázsának. Annak is bizonyítéka, hogy az érdeklődés iránta nem lankadó, hanem inkább növekvő, és főleg tisztultabb, többet látóbb. Új utak kezdenek nyílni felé az „álomfejtő” módszerek után. A Krúdy-értők, -látók, -hallók ideje jön el, a legendaszövegek, hívők, rajongók után. (A könyv jubileumra készült, lelkes – sajnos érzik: gyors – munkával. Érzik pedig az összekötő részek stiláris hevenyészettségén, és – ami már bosszantó méretű – a százszámra rúgó betű-, értelem- és tördelés hibákon.) Mindenesetre nagyon meg fogja könnyíteni az átlag olvasó tájékozódását, a kutatók munkáját, s úgy hisszük, indítást ad egy annyira hiányzó monográfia megírására is. Az a kérdés, ki vállalja ezt a szerzetesi hűségre, alaposságra kötelező munkát, s azt a kockázatot is egyben, hogy Krúdy Gyula kalamárisába mártja a tollát.